

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI**

**MUTAXASSISLIK FANLARI BO‘YICHA MAGISTRATURAGA
KIRISH SINOV LARI DASTURI VA BAHOLASH MEZONI**

**5A121401 – Etnografiya, etnologiya va antropologiya
mutaxassisligi uchun**

Annotatsiya

Dastur 5A120402 – Etnografiya, etnologiya va antropologiya magistratura mutaxassisligiga kiruvchilar uchun 5120300 – Tarix (mamlakatlar va yoʻnalishlar boʻyicha) yoʻnalishining 2017/2018-oʻquv yilida tasdiqlangan oʻquv rejasidagi fanlar asosida tuzilgan.

Tuzuvchi:

Qurbonova M.B.– BuxDU Buxoro tarixi kafedrasi dosenti, t.f.n

Taqrizchilar:

Toʻrayev H.H. – BuxDU Buxoro tarixi kafedrasi professori, t.f.d.

Temirov F.U. - BuxDU Buxoro tarixi kafedasi mudiri t.f.f.d. (PhD).

Dastur Buxoro davlat universitetining 2021 yil 3 iyuldagi 19 sonli Kengashida koʻrib chiqilgan va maqullangan.

KIRISH

5A120402 – “Etnografiya, etnologiya va antropologiya” mutaxassisligi bo'yicha magistraturaga kirish sinovi uchun mo'ljallangan bo'lib, unda qo'yilgan masalalar ta'limning oldingi bosqichlarida mazkur mutaxassislikka doir o'qitilgan fanlarning o'quv dasturlariga asoslangan.

Dasturda mutaxassislikning negizi hisoblangan 5A120402-Etnografiya, etnologiya va antropologiya yo'nalishida o'qitiladigan asosiy umumkasbiy va mutaxassislik fanlari mazmun va mohiyati qamrab olingan. Mazkur mutaxassislikka kirish sinovlarini topshirish uchun talabgorlar “Jaxon etnologiyasi”, “Arxeologiya va etnologiya asoslari”, “O'rta Osiyo etnologiyasining dolzarb muammolari”, “O'zbek xalqi etnogenezi va etnik tarixi” kabi fanlardan yetarli bilimlarga ega bo'lishlari hamda etnologiya fani sohasidagi ilmiy va amaliy vazifalarni to'g'ri hal qilishda qo'llay olishlari lozim.

Asosiy qism

Etnologiyaga kirish va tarixi.

Etnologiya fani predmeti. Fandagi maxsus atamalar. Etnoslarning tuzilishi. Moddiy va ma'naviy madaniyat. Etnoslarning tarixiy turlari. Etnogenez va etnik tarix muammolari. Etnik jaraenlar va uning turlari.

Etnologiyaning mustaqil fan sifatida XIX asr o'rtalarida shakllanishi. Etnologiyaning evolyusion yo'nalishi, L.G.Morgan, E.Taylor., N.N. Mikluxo Maklay. Diffuzionizm maktabi: Grebner va boshqalar. Funktsional yo'nalish. R.Malinovskiy, A.R.Radklif-Braun va hokazolar. Etnologiyaga oid manbalar va fanning tadqiqot uslublari.

Dunyo xalqlari klassifikasiyasi

Geografik klassifikasiya. Tarixiy-etnologik viloyatlar. Dunè xalqlarining antropologik tarkibi. «Irqlar».

Til klassifikasiyasi. Etnos va til munosabatlari.

Din etnos madaniyatining muhim omili sifatida. Dunè dinlari: islom, xristianlik, buddizm. Davlat dinlari. Xo'jalik madaniy tiplar.

Avstraliya va Okeaniya xalqlari

Avstraliya va Okeaniya aholisining etnogenezi va etnik tarixi asosiy bosqichlari. Avstraliya va Tacmaniyaliklarning kelib chiqishi. Polineziyaliklarning shakllanishiga oid g'oyalar. Yevropaliklarning Avstraliya va Okeaniyaga kirishi. Yangi Gvineya papuaslari. Lingvistik va antropologik xususiyatlari. Melaneziya xalqlari. Xo'jaligi, moddiy va madaniyatb.

Osiyo xalqlari aholisi

Osiyo qit'asi xalqlariga oid umumiy ma'lumotlar. G'arbiy (Old), Janubiy va Janubiy – Sharqiy, Markaziy va Sharqiy Osiè xalqlarining etnogenezi va etnik tarixi. Lingvistik va antropologik klassifikasiyasidagi xususiyatlar. Xo'jalik taraqqiëti. Aholining uyjoylari, kiyim-kechaklari, taomlari.

O'rta Osiyo va Qozog'iston xalqlari

O'rta Osiè xalqlarining etnogenezi va etnik tarixi. Irqiy hamda tillardagi umumiylik va o'ziga xosliklar. Aholining an'anaviy xo'jaliklari. Dehqonchilikning vujudga kelishi, taraqqiëti. Moddiy madaniyati. Uy-joylarning aholi xo'jaligi bilan bog'liqligi. An'anaviy kiyimlari. Hunarmandchilik. O'rta Osiè va Qozog'iston xalqlarining taomlaridagi xususiyatlari.

Afrika xalqlari

Afrikaning geografik holati. Irqiy klassifikasiya. Bushmen. Pigmey, Koysan, Xabashlar, Malgashlar.

Lingvistik klassifiksiya. Al Farg'oniy, Muhammad Xorazmiylar asarlarida Afrika xalqlariga oid ma'lumotlar. Etnik tarixi. Dastlabki davlatlar, Gana, Mali, Songai, Aksum va boshqalar.

Amerika xalqlari

Etnik tarixi. Irqiy xususiyatlari. Shimoliy Amerika xalqlari. Yevropaliklar istilosi, tub aholisining lingvistik klassifikasiyasi. Amerika aholisining xo'jalik madaniy tiplari. Arktika ovchilari va baliqchilari. Tlinkitlar, irokez va algonkinlar xo'jaligi. Hindularning moddiy madaniyatlari. Din va diniy tasavvurlar.

Yevropa xalqlari

Yevropa xalqlarining etnik tarixi va shakllanishi. Til klassifikasiyasi. Hind-Yevropa, Oltoy, Ural til oilalari. Antropologik tarkibi. Yevropa aholisining xo'jaligi va moddiy madaniyati. Uyjoylaridagi o'ziga xoslik. An'anaviy kiyimlari. Ijtimoiy turmushi va ma'naviy madaniyatlari. Xalq og'zaki ijodi. Dostonlar. Ertaklar.

Etnogenez va etnik tarixga oid ayrim atama va tushunchalar

O'zbek xalqining kelib chiqishi va shakllanishi jaraënida «etnos», «etnik birlik», «elat», «qabila», «xalq», «millat» kabi atamalar, tushunchalarning o'rni va ahamiyati. Hududiy til birligi, etnik, iqtisodiy va madaniy aloqadorlik masalalari.

O‘rta Osiyo etnik tarixi tarixshunosligi

Qadimgi va O‘rta asrlar mualliflari: Gesiod, Gerodot, Strabon, Pliniy, Movis Xorenasi va h.k.o.lar asarlarida turklar haqidagi ma’lumotlar.

So‘nggi yillarda «etnos» g‘oyasiga oid yaratilgan maxsus ilmiy asarlar xususida. Atoqli o‘zbek olimi akad. K. Shoniëzovning “O‘zbeklarning shakllanish jaraëni”, «Qang‘ davlati», «Qarluq va qarluqlar davlati» monografiyalari qator ilmiy maqolalar asosida ushbu ilmiy-nazariy muammolarini èritishga alohida e’tibor qaratilgani.

O‘rta Osiëning dunëda odamlarning ilk ajdodlari makon topgan mintaqa ekanligi. Vatanimizda paleolit makonlari. Selung‘ur, Ko‘lbuloq, Teshiktosh va h.k.o.larning etnogenezga aloqadorligi.

O‘rta Osië tarixiga oid eng qadimgi manba «Avesto»da yurtimiz aholisi haqidagi ma’lumotlar. Eron, Hindiston, Yunon-Rim va Xitoy manbalarida ajdodlarimiz saklar, massagetlar, toxarlar haqida.

O‘rta Osië aholisining Old Osië va Xuroson bilan qadim zamonlardan buën aloqada ekanligi xususida. Tarixiy manbalarda Xorazm, So‘g‘d, Baqtriya haqida ma’lumotlar. O‘lkamiz aholisi yunon – rimliklar asarlarida.

IX – XI asrlardagi etnik jarayonlar

Turkiylar. Qarluqlar-qoraxoniylar VIII-IX asrlarda. Etnoslar assimilyasiyasi. Qarluq shevasining adabiy tilga aylanishi.

Old Osiëdagi yevropoid irqiga va hind-yevropa, syemit-hamit til oilalariga oid etnoslarning O‘rta Osiëga kirishi va ko‘chirib kelishi Etnik jaraënlarining kuchayishi, etnoslararo mujassamlashish jaraënining faollashuvi. Islom dini va uning ma’naviy ijtimoiy haëtidagi o‘rni. O‘zbek xalqining etnik tarixini o‘rganishda IX – XIII asrlardagi arab – fors tarixiy va geografik asarlari.

Movaraunnahr aholisining XIII-XIV asrlardagi etnik tarkibi

Qarluq – qoraxoniylar davri o‘zbeklar etnik tarixining asosiy bosqichi sifatida. IX – X asrlarda qarluqlar ittifoqiga: chigil, xalaj, laban va boshqalarning kirganligi. “Xudud al - olam”dagi ma’lumotlar. G‘arbiy Qoraxoniylar davlati doirasida XI – XII asrlardagi etnik jaraënlar. Qorakidanlar (qoraxitoylar) hujumlari. Ushbu davrda ko‘chmanchi chorvador qabilalarni o‘troqlashishi jaraënining tezlashishi. Turkiy tilli etnos – o‘zbeklarning shakllangani (X – XII asr boshlarida), Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u Bilig” , Ahmad Yugnakiyning “Xibat ulxaqoyiq”, Yassaviyning “Hikmatlari” da aks etgan.

Xorazmshohlar davlati doirasida XI – XIII asrning boshlaridagi etnomadaniy jaraënlar. Qipchoqlar muammosi. Qipchoqlar O‘rta Osië xalqlari tarkibida.

Shayboniylar sulolasi davridagi etnik jarayonlar

XVI dagi etnik jaraenlari. XVI asrda Dashti Qipchoqdan

Movaraunnahrga kelgan turk-mo'g'ul qabilalarining soni va miqdori haqida O'zbek halqiniyu 92 ta qabila – urug'lari,

Dashti Qipchoqdagi qabila ittifoqlari: mang'itlar, qo'ng'irotlar, qiètlar, qipchoqlar, qtoylar, qang'li, keneges, do'rmon, qirq, ming, yuz, saroy, loqay, qo'shchi va h.ko. lar.

Dashti Qipchoq qabilalarining Shayboniylar, Ashtarxoniylar, shuningdek jung'orlar bosqini davrida O'rta Osièga kelib joylashishi. Hofiz Tanish Buxoriyning "Sharafnomayi shohiy" asaridagi turkiy qabilalar haqida ma'lumotlar. O'zbeklar davlatlari. Shayboniylar davlati (1500-1601). Ashtarxoniylar (1601-1756) xonliklaridagi aholining etnik tarkibi.

Turkistonda XVII – XVIII asrlardagi etnik jaraenlar. Barloslarning Temur va Bobur hukmronligi davrida Afg'onistonga, Dehli atrofi va Kashmirga borib joylashuvi.

XVI-XVIII asrlardagi Movarounnahr va unga tutash mintaqalardagi etnosiyosiy ahvol

Qozoqlarning asta – sekin kuchayishi va XVI asr oxiri – XVIII asrning boshlarida dashtiqipchoq o'zbeklariga qarshi kurash boshlashi. XVI – XVIII asrlarda "sart" astamasining mazmuni o'zgarishi. Endi faqat tojiklar emas Farg'ona vodiysi, Toshkent vohasi va Xorazmdagi o'troq aholini ham ushbu atama bilan atalishi. Mang'itlar, Qo'ng'irotlar va Minglarni xonliklarni boshqarishlari. Buxoro xonligining XVIII asrning boshlarida zaiflashuvi. XVIII asr davomida qozoq xonlari Toshkentni bosib olishi va qozoq qabilalarini Toshkent vohasiga yaqin joylarga kelib joylashishi.

XIX asrda Turkiston aholisining etnik tarkibi

XIX asrning 60-yillarida O'rta Osièni Rossiya tomonidan istilo qilinishi. Rossiyaning ko'chiruvchilik sièati va yurtimiz aholisi tarkibidagi o'zgarishlar. 1897 yildagi Rossiya imperiyasi tomonidan Turkistonda ham o'tkazilgan aholi ro'yhati ma'lumotlari.

Foydalanilgan darslik va o'quv qo'llanmalar ro'yxati Rahbariy adabiyotlar

1. Mirzièyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollarga bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // Halq so'zi gazetasi, 2017 yil 16 yanvar. №11.

2. Mirziyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiëti va xalq farovonligining garovi. Toshkent: "O'zbekiston" 2017.
3. Mirziyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: "O'zbekiston" 2017.
4. Mirziyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent: "O'zbekiston" 2017.

Asosiy adabiyotlar:

5. Ashirov A., Atadjanov Sh. etnologiya (o'quv qo'llanma). -T.: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriëti. 2007.
6. Ashirov A. Etnologiya. -T., 2014.
7. Jabborov I.M. Jahon xalqlari etnografiyasi (o'quv qo'llanma). T. O'qituvchi. 1985.
8. Jabborov I. Jahon etnologiyasi asoslari. Darslik. T. Yangi asr avlodi. 2005.
9. Jabborov I. Jahon etnologiyasi asoslari. Darslik. T. O'qituvchi. 2008.
10. Donierov A.X., Bo'riyev O., Ashirov A. Markaziy Osië xalqlari etnografiyasi, etnogenezi va etnik tari'xi. O'quv qo'llanma. T. Yangi nashr. 2011.
11. Shaniyazov K.Sh. K etnicheskoy istorii uzbekskogo naroda. T., 1974.
12. Shoniëzov K.Sh. Qarluq davlati va qarluqlar., T., 1999.
13. Shoniëzov K.Sh. Qang' davlati va qang'lilar. T. Fan. 1990.
14. Shoniëzov K.Sh. O'zbek xalqining shakllanish jaraëni. T.: Sharq. 2001.
15. Bromley Yu.V. Sovremennyye problemy etnografii..., 1981.
16. Ahmedov B. O'zbek ulusi. T., 1992.
17. Народы Средней Азии и Казахстана. Т. 1-2. Серия «Народы мира», М.-Л., 1962.
18. Its R.F. Vvedeniye v etnografiyu. M. 1990
19. Жилище народов Средней Азии и Казахстана. М. Наука. 1982.
20. Tokarev S.A. Vvedeniye v etnografiyu. М. Наука. 1968.
21. Gadlo A.B. etnografiya narodov Sredney Azii i Zakavkaz'ya: traditsionnaya kultura. Uchebnoye posobiye. SPb. Izd. vo S.-Peterburgskogo universiteta. 1998.
22. Vvedeniye v etnografiyu. Uchebnoye posobiye. Leningrad. 1991.

Qo'shimcha adabiyotlar:

23. Polyakov S.P. Istoricheskaya etnografiya Sredney Azii i Kazaxstana. M., 1980.
24. Axmedov B. Gosudarstva kočevykh uzbekov. M., 1965.
25. Karmyshева B.X. Ocherki etnicheskoy istorii yuga Tadjikistana i Uzbekistana. M. 1979.
26. Etnologiya. Uchebnoye posobiye. Miskova Ye.V, Mexedov N.A, Pimenov V.V. M. 2005.

27. Ziëyev A. O‘zbek davlatchiligi tarixi. Eng qadimgi davrdan Rossiya bosqiniga qadar. T. Sharq.2000.

Baholash mezoni

2021/2022 o‘quv yili 5A120402 – Etnografiya, etnologiya va antropologiya magistratura mutaxassisligiga kiruvchi abituriyentlar uchun mazkur dasturga asosan keltirilgan umumkasbiy fanlar bo‘yicha: jami - 50 ta savol TEST tuzib kiritiladi va ularning har bir berilgan to‘g‘ri javobiga 2.0 balldan beriladi, jami maksimal ball 100 ballni tashkil qiladi, test savollarini yechish uchun 90 daqiqa vaqt ajratiladi.

Apellyatsiya tartibi

Abituriyentlar tomonidan mutaxassislik fani imtihon natijalari bo‘yicha universitet qabul komissiyasining apellyatsiyalar bilan ishlash hay‘atiga natijalar e‘lon qilingandan kundan boshlab 24 soat davomida murojaat qilishlari mumkin. Murojaat mazmunida faqat o‘zining ballari haqida bo‘lsa qabul qilinadi, boshqa abituriyentlar haqida yozilgan shikoyat arizalari qabul qilinmaydi.